

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Історичні науки

Том 33 (72) № 2 2022

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Попов Вячеслав Жанович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Члени редакційної колегії:

Городня Наталія Данилівна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Горюнова Євгенія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного інституту імені В.І. Вернадського;

Гриценко Галина Зеновіївна – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії та археології слов'ян Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Каганов Юрій Олегович – доктор історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Запорізького національного університету;

Космина Віталій Григорович – доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Мальчин Юрій Макарович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Петренко Ірина Миколаївна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

Русначенко Анатолій Миколайович – доктор історичних наук, професор, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Чеканов Всеволод Юрійович (відповідальний секретар) – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту імені В.І. Вернадського;

Чирко Богдан Володимирович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Чумак Василь Арсенович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Blagovest Njagulov – доцент, заступник директора Інституту історії Болгарської Академії наук;

Irena Wodzianowska – доктор історичних наук, доцент кафедри історії та історіографії Східної Європи Інституту історії Люблінського католицького університету Івана Павла II.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
(протокол № 16 від 20.05.2022 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 15712-4183Р від 28.09.2009 року)

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з історичних наук (спеціальність 032. Історія та археологія) відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.hist.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2663-5984 (print)
ISSN 2663-5992 (online)**

© Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2022

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Банах Т.І.

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ І ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПРИМИРЕННІ
ЩОДО «ЦВИНТАРЯ ОРЛЯТ» 1

Боряк Т.Г.

УСНА ІСТОРІЯ ГОЛОДОМОРУ В ПРОЄКТІ ВІЛЬЯМА НОЛЛА
«ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»:
ПРИГАДУВАННЯ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ В 1990-Х РОКАХ 9

Ілляшенко Ю.Ю., Лисенко А.І., Колісник М.І.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПЛОЩИНА ВИВЧЕННЯ ПОСТАТІ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ
БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 16

Кізлова А.А.

МІСЦЯ ПОХМУРОГО ТУРИЗМУ В ЗВІТАХ ПРО СТУДЕНТСЬКІ
Й УЧНІВСЬКІ ЕКСКУРСІЇ ДО КИЄВА (ПОЧАТОК ХХ СТ.) 22

Рамазанов Ш.Ш., Левітас Ф.Л.

22 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ В ІСТОРИЧНИХ ФАЙЛАХ
ЗАРУБІЖНОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ 34

Руденко Ю.М.

МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НА ЧЕРКАЩИНІ:
РОЗКУРКУЛЕННЯ ТА РОЗСЕЛЯНЮВАННЯ 41

Уварова О.О.

МІСЬКИЙ ГОЛОВА ОДЕСИ КОСТЯНТИН ПАПУДОВ:
БІОГРАФІЧНІ РОЗВІДКИ, КОМЕРЦІЙНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ 47

Шолк О.М.

ІНОНАЦІОНАЛЬНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО СЕРЕД ВИХОВАНЦІВ
І ВИКЛАДАЧІВ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П. СКОРОПАДСЬКОГО 54

Ярич В.П.

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ
ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
У КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1940–1950-Х РР. 60

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Huseynova G.

OTTOMAN-AZERBAIJANI EDUCATIONAL RELATIONS
IN THE XX CENTURY 68

Ніколаюк Т.А.

СПРОСТУВАННЯ МІФОЛОГЕМИ ПРО НАЛЕЖНІСТЬ СУЧАСНИХ РОСІЯН
ДО СЛОВ'ЯНСЬКОГО ЕТНОСУ 74

ЕТНОЛОГІЯ

Абдулова Г.С.

ЧУХА В КОМПЛЕКТЕ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МУЖСЬКОЇ ОДЕЖДИ: АРЕАЛ РАСПРОСТРАНЕННЯ
И ЭТИМОЛОГИЯ 82

Ahmadova E.

MULTICULTURALISM AND THE RIGHTS OF NATIONAL MINORITIES:
ANALYSIS OF CANADA AND AZERBAIJAN 93

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Ахновська І.О., Ахновський Д.В. СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ КОРПОРАТИВНОГО МІСТА	99
Коркач С.О. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МУЗЕЮ ЗАПОВІТУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	105
Кухарєва Н.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ШЕВЧЕНКІАНИ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	111

ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Демуз І.О. УКРАЇНСЬКЕ НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ ТОВАРИСТВО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (40-ВІ – 80-ТІ РР. ХХ СТ.): ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА І ФОРМИ РОБОТИ.....	117
---	-----

АНТРОПОЛОГІЯ

Долженко Ю.В., Тупчієнко М.П. ЧОТИРИ ЧЕРЕПИ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРИ З ЛОЗУВАТКИ.....	124
---	-----

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Шеретюк Р.М., Стоколос Н.Г. КОСТЕЛ СВЯТОГО ІОАННА ХРЕСТИТЕЛЯ В ДУБРОВИЦІ НА ВОЛИНІ (НИНІ – РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ) – ВИДАТНА ПАМ'ЯТКА ДОБИ ПІЗНЬОГО БАРОКО.....	144
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	150
------------------------------------	------------

Уварова О.О.

Одеський національний медичний університет

МІСЬКИЙ ГОЛОВА ОДЕСИ КОСТЯНТИН ПАПУДОВ: БІОГРАФІЧНІ РОЗВІДКИ, КОМЕРЦІЙНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття присвячена висвітленню біографічних відомостей та діяльності у сферах комерції та громадського життя одеського негоціанта, міського голови, почесного громадянина Костянтина Фотійовича Папудова, який увійшов до історії Одеси як один з найзаможніших та найвпливовіших грецьких купців міста. Дотримуючись просопографічного підходу та біографічного методу історичних досліджень, автором представлено життєвий шлях грецького іммігранта К. Ф. Папудова, його родинне коло та широку суспільну діяльність у м. Одесі. Використовуючи історико-критичний метод під час роботи з архівними джерелами та літературою, було проведено верифікацію інформації щодо родинного походження К. Ф. Папудова і його спорідненості з одеською купецькою родиною Папудогло. На думку автора, К. Ф. Папудов не був прямим нащадком Г. Ф. Папудогло, як на це вказують деякі літературні джерела інформації. У результаті дослідження висвітлено насичену комерційну та громадську діяльність К. Ф. Папудова, а саме – його перебування у різні роки у складі низки організацій, комітетів, рад, страхових контор тощо. Наголошено, що К. Ф. Папудов серед інших стояв біля витоків економічного розвитку Одеси та брав участь у процесі формування міського самоврядування: окрім перебування на посаді міського голови, пізніше входив до складу Комітету для складання детального проекту Положення для міського громадського управління Одеси, яке у 1860-х рр. стало кроком вперед у розвитку місцевого самоврядування. Представлено відомості про потужну торгівельну діяльність К. Ф. Папудова, яка на рівні одеської топоніміки зумовила збереження пам'яті про нього до теперішнього часу. Укладено сімейне коло К. Ф. Папудова і простежено родинні зв'язки його нащадків з родами Скаржинських, Миклашевських, Мартинових, Нахичеванських. У висновках відзначено, що підприємницький хист зумовив фінансову заможність К. Ф. Папудова, родинні зв'язки збільшили її, громадська діяльність спонукала докладати зусиль у сфері місцевого самоврядування Одеси. На прикладі життя та діяльності К. Ф. Папудова можна простежити суспільне та економічне зростання грецьких іммігрантів в Одесі у XIX ст.

Ключові слова: Костянтин Папудов, купецтво Одеси, греки Одеси, історія місцевого самоврядування, просопографія.

Постановка проблеми. Протягом усього XIX ст. грецькі переселенці брали активну участь в економічному, адміністративному і культурному розвитку Одеси. Можливості, які надавало молоде портове місто, вабили до нього багатьох іммігрантів. Порівняно нечисленна, але помітна діяльністю своїх представників у сфері торгівлі, грецька громада Одеси залишається об'єктом наукових досліджень вже декілька десятиліть. Але навіть наявний доробок поки що не висвітлив низку питань щодо активностей і заслуг окремих її представників. Один з них – Костянтин Фотійович Папудов (1797/8 – 1879) – купець 1-ої гільдії, який очолював один з провідних у зерновому експорті торгових домів, міський голова Одеси, енергійний громадський діяч. Його ім'я десятиліттями значилося серед найзаможніших купців та власників нерухомості у місті.

Постать цієї людини відома одеситам багатьох поколінь завдяки збереженню прізвища у міській топоніміці. Т.зв. «Будинок Папудова», збудований у 1830-х рр. і пізніше перебудований, й досі займає цілий квартал у центрі міста на розі нинішніх Соборної площі та Преображенської вулиці. На жаль, цим обізнаність пересічних мешканців про відомого у XIX ст. діяча обмежується, а наявна в літературі інформація потребує уточнення. Саме тому актуальною стала необхідність дослідити біографію К. Ф. Папудова і основні напрями його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі діяльність К. Ф. Папудова висвітлена у працях Слюсаренка О. О. і Терентьєвої Н. О. [28], Бацак Н. І. [2], Морозана В. В. [18], Томазова В. В. [30], але, окрім роботи Авгітідіса К. [1], не є предметом дослідження.

Оприлюднення фактів родинної історії, комерційних та суспільних досягнень повертає К. Ф. Папудова до переліку відомих одеситів, дає змогу прослідкувати розвиток грецької громади на особистісних прикладах, збагачує знання про історію міста взагалі¹.

Формулювання цілей статті. Метою статті стало на підставі архівних документів, матеріалів періодичних видань та літератури з'ясувати родинне походження К. Ф. Папудова, різнобічно охарактеризувати його особистість, окресливши роль в економічному та громадському розвитку м. Одеси. Життєвий шлях К. Ф. Папудова, його родинне коло та широку суспільну діяльність у м. Одесі представлено у статті, дотримуючись просопографічного підходу та біографічного методу історичних досліджень. Використання історико-критичного методу під час роботи з архівними джерелами та літературою дозволило верифікувати інформацію щодо родинного походження К. Ф. Папудова. Це дозволило вирішити завдання: 1) спростувати думку, що К. Ф. Папудов є сином одеського купця Г. Ф. Папудогло(у); 2) з'ясувати спорідненість нащадків К. Ф. Папудова з іншими родами Російської імперії; 3) висвітлити значення його комерційної діяльності у зовнішньоторговельній сфері; 4) з'ясувати участь у роботі міських установ та внесок у становлення міського самоврядування Одеси. У результаті складено образ особистості К. Ф. Папудова – грецького іммігранта, купця, почесного громадянина, міського голови, громадського діяча тощо.

Виклад основного матеріалу. У літературі подається, що Папудов – русифікована версія грецького прізвища Пападіс, а його родичі носили прізвище Папудогло [7, с. 130]. І що батько Костянтина Папудова – Георгій Папудоглу, який надалі русифікував прізвище і прийняв російське підданство, прибув до Одеси з Константинополя у 1810 р. і вже через два роки згадується як купець 1-ої гільдії [28, с. 78].

Ймовірно, мається на увазі купець Георгій Папудогло(у), про якого знаходимо відомості в архівних документах: у 1808 р. прохання про зарахування його до купецтва 1-ої гільдії і перехід з оттоманського у російське підданство подав

¹ Ідея написання цієї статті виникла в автора під час роботи над онлайн-виставкою «Греки Одеси: бургомістри та міські голови кінця XVIII–XIX ст. (біографічний аспект)», яку організувала Філія Грецького фонду культури в м. Одесі. Автор висловлює подяку директору філії С.Парадісопулосу та всім співробітникам за можливість увійти до складу робочої групи, а також д.і.н., професору О. Б. Дьоміну і к.і.н. Л. Г. Білоусовій за консультаційну допомогу.

«называющий себя из дворян» Єргі (Юрій) Папудоглу, «уроженец оттоманской порты города мондани» (м. Муданія на території сучасної Туреччини). На той момент йому було 40 років (тобто народився у 1768 р.), він вже деякий час проживав в Одесі, мав родину – дружину Земфіру Павлову доньку, 16 років, і сина Федосія, 1 рік. Отримав підданство на початку 1811 р. [11, арк. 1–4, 8]. Ім'я Георгія Папудоглу зустрічається серед одеських купців у 1814–1820 рр. [8, арк. 38–51зв.] та з родиною – в Одеській ревізькій казці за 1816 р., де зазначено, що йому 47 років, дружині Зефирі Павловій доньці, 22 роки, вказано дітей: Федосій, 8 років, Павло, 6 років, Єлисавета, 4 роки, Іван, 3 роки, і – син Костянтин, якому на той час лишень 1 рік [13, арк. 279 зв.]. У метричних книгах Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви Георгій фігурує і як Юргі, а його нащадки мають прізвище Папудогло [3].

Тому здаються дивними повідомлення, що батько Костянтина Папудова, за якого вважають Георгія Папудогло, був одружений на Олександрі – дочці Марка Варвакі і Софії Алферакі – представників торгових сімей та жителів Таганрога [18, с. 119; 28, с. 78]. Ці відомості викликають сумнів, тому що з можливих поєднань імен, швидше за все, маються на увазі таганрозькі греки Марк Миколайович Комнін-Варваці (народ. 1807, 1808, 1815 р.?) і його дружина Софія Іллівна Алферакі (народ. 1819 р.), які дійсно мали доньку Олександру (народ. 1838 р.), в заміжжі Попудову [32; 33]. Тобто, сталася плутанина, бо, судячи з дати народження, Олександра Комнін-Варваці не могла бути матір'ю Костянтина Папудова.

Отже, інформація про батьків К. Ф. Папудова вимагає подальшого уточнення. Принаймні, сумнівною виявляється версія щодо Георгія Папудогло як батька Костянтина Папудова, особливо, враховуючи, що останній в архівних документах записаний Фотієвим сином.

Питанням залишається і рік народження Костянтина Фотійовича Папудова. У метричних книгах Одеської Грецької Свято-Троїцької церкви є запис про його одруження у 1844 р. і зазначено вік – 47 років [4, с. 226]. Тоді як у записі про смерть у 1879 р. віком вказано 97 років [5, с. 194]. Таким чином, у першому випадку він міг народитися орієнтовно у 1797 р., а у другому – у 1782 р. Скоріш за все, або відбулася технічна помилка, або правильним можна вважати 1797/8 рік, так як ще один документ «Відомість про почесних громадян Херсонської губернії міста Одеси (1857–58 рр.)» свідчить, що Папудову 59 років, тобто народитися міг у 1798 р. [14, арк. 8].

Історик А. Скальковський згадує прізвище Папудов серед купців 1-ої гільдії, які торгували в Одесі у 1812 р. з вказівкою, що у купецтво був прийнятий у 1810 р. [27, с. 295]. Скоріш за все, мається на увазі купець Георгій Папудогло: уявити, що саме Костянтин Папудов значився серед купців станом на 1810–1812 рр., складно, так як на той час він перебував у підлітковому віці. В одному з архівних документів «Перелік одеських купців, які проводили торгівлю по одеській портовій митниці» за 1814–1820 рр. ім'я Костянтина Папудова зустрічається з 1819 р. (перелік за 1818 р. відсутній) [8, арк. 38–51зв.]. Цікаво, що у 1817 р. зафіксовано ім'я Костянтин Папудогло, що може натякати, що це саме К. Ф. Папудов, який потім, дійсно, видозмінив прізвище.

Таким чином, можна припустити, що Георгій Папудогло(у) і Костянтин Папудов не були батьком і сином, але могли дійсно бути родичами. Наприклад, дядею та племінником. Принаймні тісні зв'язки між їхніми родинами простежуються: на весіллі К. Ф. Папудова у 1844 р. свідком записаний колезький секретар Папудогло Феодосій Георгійович (вважаємо, що це син купця Георгія Папудогло) [4, с. 227]. А сам К. Ф. Папудов неодноразово зустрічається у записах метричних книг щодо родини Папудогло як свідок на весіллі чи хрещений батько дітей.

І знов літературні джерела повідомляють, що у 1819 р. Костянтин успадкував від батька, яким вважається Георгій Папудогло, торгове підприємство [2, с. 17; 18, с. 119]. По-перше, прізвище Георгія Папудогло серед купців 1-ї гільдії значиться і у 1820 р. [8, с. арк. 50зв.]. По-друге, важливим з цього погляду є запис у церковних метричних книгах, що у 1849 р. у віці 87 років помер купець 3-ї гільдії Папудогло Георгій Феодосійович [4, с. 226]. Бентежить вік Георгія Папудогло на момент смерті: це може означати, що він народився у 1762 р. (а не у 1768 р., як зазначалося вище). Або просто технічна помилка (цифри 87 схожі на 81).

Так чи інакше, з другого десятиліття XIX ст. Костянтин Папудов поступово розвиває свою торговельну діяльність і протягом багатьох років очолює одне з найбільших одеських експортно-імпортерських підприємств [21, с. 206].

У другій половині 1830-х рр. спостерігається економічне зростання торговельної діяльності К. Ф. Папудова, якою він займався разом з братами: купцем III-ї гільдії Яннісом (Іваном) Папудовим і купцем Георгієм Папудовим (іноді вказується, скоріш за все, помилково, брат Ласкаракіс) [1, с. 143; 28, с. 79]. Є згадки, що і в серед-

ині 1840-х рр. К. Папудов торгував під фірмою «К. Папудов і брати» [12, арк. 59 зв.]. Чи то були його рідні брати, чи двоюрідні – залишається на подальші розвідки.

У друкованому виданні «Список одеських купців» за 1859 р. значаться «купець 1-ї гільдії Папудов Костянтин, купець 3-ї гільдії Папудогло Георгій, купець Папудогло (Папудов) Іван» [29, с. 10]. Останній – це, ймовірно, рідний брат Костянтина Папудова (необхідно звернути увагу, що прізвище подано у двох формах), бо у метричних книгах зустрічається запис, що купець 3-ї гільдії Іван Фотійович Папудов і Деспіна Пантеліївна (а це перша дружина К. Ф. Папудова) були хрещеними батьками дочки купця Федора Родоканакі – Іфігенії, яка народилася у 1834 р. в Одесі [4, с. 262–263]. А ось Георгій Папудогло з цього списку купців за 1859 р., можливо, син Георгія Феодосійовича Папудогло, народжений у 1820 р. [3, с. 366], і кузен Костянтина. Таким чином, версія, що Костянтин Фотійович Папудов і Георгій Феодосійович Папудогло були один одному племінником і дядею, стає вірогідною.

Десятиліттями торговий дім К. Ф. Папудова виділявся розмірами своїх оборотів. Навіть Грецька революція 1820-х рр. і наступна російсько-турецька війна, які негативно вплинули на стан чорноморської торгівлі, скоротивши зовнішньоторговельні відносини, суттєво не торкнулися існування фірми, у той час як деякі інші збанкрутіли або тимчасово припинили діяльність. З 45 торгових домів, які значилися в Одесі ще у 1824 р., тільки 8, серед яких і торговий дім К. Ф. Папудова, продовжили своє існування станом на 1846 р. [19, с. 51]. У сфері зовнішньої торгівлі К. Ф. Папудов переважно займався експортом зерна і обіймав одне з лідируючих місць, стабільно входячи до першої десятки власників найбільших торгових домів. Про це свідчать його річні обсяги експорту-імпорту за 25 років з 1835 по 1860 рр.: товарний обмін коливався від 1-го до 2-х млн. руб. сріблом щорічно [22, 1835–1861 рр.]. Успіх підприємства К. Ф. Папудова в першій половині XIX ст. обумовлювався важливим значенням Російської імперії на хлібному ринку Європи. Спіткали його і економічні труднощі, і невдалі часи, як у період Кримської війни, коли кон'юнктура в цьому секторі погіршилася.

Якщо брати до уваги загальну тенденцію серед заможних купців переорієнтування свого бізнесу із зернового на домовласницький, можна припустити, що таким шляхом поступово пішов і К. Ф. Папудов. Вже згаданий «Будинок

Папудова» на вул. Преображенській спочатку був побудований для зберігання зернових. Хлібні магазини займали частину приміщень і в середині 1870-х рр. Цей комплекс згодом неодноразово перебудовувався для житлових цілей і через деякий час повністю став прибутковим будинком [7, с. 132].

Зростанню добробуту Костянтина Папудова сприяли його тісні родинні зв'язки з іншими грецькими купецькими сім'ями. Першим шлюбом К. Ф. Папудов був одружений на грекині Деспіні Пантеліївні Родоканакі (1809–1838). Її батьками були Пантелій Мануїлович Родоканакі (1760–1822) та Янгу Пантеліївна Кальвокорессі (1776–1814), двоюрідним братом – відомий одеський купець Федір Павлович Родоканакі, а племінниками – одеський підприємець Микола Матвійович Маврогородато й таганрозький – Іван Амвросійович Скараманга [30, с. 217].

Деспіна Папудова активно брала участь у філантропічній діяльності, входила до складу Товариства піклування про бідних (надалі – Жіноче благодійне товариство) [20, 1836 р., с. 131, 1837 р., с. 105]. Інформація про їхніх дітей обмежується відомостями про смерть у віці 16 років дочки Калліопи у 1850 р. в Одесі і сина Олександра у 1874 р. у Каннах [4, с. 226; 7, с. 131]. Рано пішла з життя і Д. Папудова.

Другим шлюбом К. Ф. Папудов поєднався з дочкою купця 1-ї гільдії, знаменитою одеською красунею Аріадною Євстратіївною Севастопуло (17.08.1825–1892). Одруження відбулося 21 квітня 1844 р. За відомостями церковних метричних книг на той момент Костянтину Фотійовичу було 47 років, а його нареченій не було і 20-ти [3, с. 428; 4, с. 226]. Аріадна отримала блискучу освіту – із золотою медаллю закінчила Одеський інститут шляхетних дівчат [22, 1842 р., № 56]. Уславилася і своєю благодійницькою діяльністю, значилася членом Одеського жіночого благодійного товариства, була і у складі його правління [20, 1845–1851 рр.; 22, 1855, № 34, 1856, № 22]. У другому шлюбі у К. Ф. Папудова народилися син Анатолій, дочки Аріадна, Ольга та Євгенія (померла у 8-річному віці 28 квітня 1852 г.) [4, с. 226]. Син Анатолій у 47 років помер в Одесі 3 грудня 1894 р., нащадків не мав [6, с. 216].

Дочка Аріадна (1852–1935, Франція) була дружиною генерала від кавалерії Андрія Дмитровича Мартинова (1838–1913). Подружжя мало двох дітей: доньку Ольгу (1876 р.н.) і сина Дмитрія, який народився в Одесі у 1893 р. [6, с. 182; 33]. Дмитрій Андрійович Мартинов – онук К. Ф. Папудова – у 1917 р. у Петербурзі одру-

жився з княжною Тетяною Гусейнівною Нахичеванською (1893(4)-1972) – донькою генерала від кавалерії Гусейна хана Нахичеванського, відомого російського воєначальника, єдиного в історії генерал-ад'ютанта-мусульманина у Російській імператорській армії. Дмитрій Мартинов помер у Парижі у 1934 р. [16, с. 196].

Інша дочка, Ольга Костянтинівна, вийшла заміж за Йосипа Петровича Скаржинського – представника дворянського роду Скаржинських і онука відомого лісівника В. П. Скаржинського. У грудні 1883 р. вона народила дівчинку, яку також назвали Ольгою. Хрестили дитину в одеській Олександро-Невській церкві Новоросійського університету [17, с. 182]. Хрещеними батьками стали мати Йосипа Петровича – Анастасія Йосипівна Скаржинська, яка походила з роду Миклашевських, і статський радник Павло Михайлович Миклашевський, батько якого – Михайло Павлович Миклашевський був відомим державним діячем, Новоросійським (Катеринославським) цивільним губернатором 1801–1804 рр., прихильником автономістичного руху в Лівобережній Україні.

В літературі є відомості, що Ольга Костянтинівна Папудова-Скаржинська померла під час пологів і на згадку про свою дружину Й. П. Скаржинській заснував у 1890 р. Ольгінську сільсько-господарську школу в своєму маєтку в с. Мигея (сьогодні – с. Мигія Первомайського району Миколаївської області) [15, с. 251]. Запис про смерть Ольги Папудової в метричних книгах одеської Грецької Свято-Троїцької церкви не знайдено. Ймовірно, вона була похована на території маєтку. Не відомо, чи померла вона при народженні першої дитини, чи вже пізніше. Але дійсно її імені немає серед близьких родичів, які у 1892 р. повідомили в газеті «Одесский вестник» за № 179 про смерть Аріадни Євстратіївни Папудової.

Окрім вигідних шлюбів, К. Ф. Папудов, безумовно, мав хист до підприємництва, про що свідчить його активна участь у житті міста.

К. Ф. Папудова брав активну участь в суспільно-політичному житті міста, був членом таємної організації «Філікі Етерія»¹. Грецький історик І. Філімон згадує його ім'я у переліку етеристів, повідомляючи, що його батьківщиною було м. Константинополь, і вступив він до лав товариства у 1821 р. [31, с. 407]. У тому ж році це зробив і Георгій Феодосійович Папудоглу – виходець

¹ «Філікі Етерія» — грецька національна таємна організація, заснована в Одесі у 1814 р. з метою звільнення Греції від османського панування шляхом збройного повстання. Організація підготувала Грецьку національно-визвольну революцію 1821–1829 рр.

з м. Муданія (сучасна Туреччина), якого можна вважати дядею Костянтина.

Громадська і комерційна діяльність К. Ф. Папудова була дуже різноманітною. Представниками купецького і міщанського станів він був обраний міським старостою на 1822 р. (функцією міського старости було ведення доходів і витрат міської думи) і переобраний на 1823 р. [10, арк. 4]. У літературі помилково вказується, що він займав цю посаду ще 5 наступних років [1, с. 150; 28, с. 80]. У 1830-х – на початку 1840-х рр. був членом Будівельного комітету Одеси [20, 1836 р., 1841–1843 рр.]

У 1826 р. спільно з І. Різничем і В. Панціо він заснував Морську страхову контору для страхування суден і товарів, діяльність якої була перервана російсько-турецькою війною 1828–1829 рр. [24, № 259]. У 1830 р. К. Ф. Папудов разом з грецькими неогоціантами В. Ксені і Г. Россолімо був обраний директором новоутвореної компанії для страхування суден і товарів під назвою Грецька страхова контора [25, № 3743; 26, с. 53].

У 1825 р. став депутатом в Одеській портової митниці, у 1828 р. місцеве купецтво обрало його директором Одеської контори Комерційного банку [18, с. 121]. З лютого 1829 р. багато років перебував у складі Одеського відділення комерційної ради [20, 1835–1839, 1841–1846, 1848, 1850, 1851 гг.; 22, 1830, № 18]. У 1829–1830 рр. і у деякі роки в подальшому був членом Одеського комерційного суду [18, с. 121; 20, 1847, 1849 гг.]. У 1842 р. отримав почесне звання комерції радника [22, 1842 г., № 90].

К. Ф. Папудов стояв біля витоків створення чорноморського пароплавства як один з трьох керівників Чорноморського акціонерного товариства пароплавів, заснованого у 1833 р. У листопаді 1834 р. К. Ф. Папудов виявив бажання залишити цю посаду [22, 1834 г., № 93]. З певними успіхами і труднощами товариство діяло до 1843 р. [21, с. 194].

У 1838 р. К. Ф. Папудов і його син Олександр Урядовим сенатом були введені в почесне спад-

кове громадянство [22, 1838 г., № 92]. Обіймав посаду міського голови Одеси у 1842–1845 рр. [21, с. 791]. У 1841 р входив до складу сирітського суду, а в 1842–1844 рр. головував у ньому. У 1846–1852 рр. – член Одеського піклувального комітету про в'язниці [21, 1840–1843, 1845–1851 гг.]. За сприяння в боротьбі з чумою, яка почалася в місті у жовтні 1837 р. і загрожувала мешканцям протягом декількох місяців, К. Ф. Папудов серед інших був нагороджений золотою медаллю на олександрівській стрічці [23].

Важливим фактом є те, що К. Ф. Папудов входив до складу Комітету, який з 15 жовтня 1859 р. до 30 квітня 1860 р. працював над детальним проектом Положення для міського громадського управління Одеси. Це Положення, затверджене імператором Олександром II 30 квітня 1863 р., було чинним до 1872 р., визначало організацію міських самоврядних органів та їхні повноваження і стало кроком вперед у розвитку міського самоврядування [21, с. 85–87].

Висновки. Проведене дослідження предстало особистість К. Ф. Папудова – грецького іммігранта, купця, почесного громадянина, міського голови, члена низки міських установ та організацій. Просопографічний портрет конкретного представника грецького населення Одеси висвітлює його родинно-економічні зв'язки усередині спільноти. Можливості, які надавало портове місто, та підприємницький хист зумовили фінансову заможність К. Ф. Папудова, він увійшов до історії міста як один з найвпливовіших грецьких купців Одеси. Його постать заслуговує на увагу як людина, яка стояла біля витоків торговельного розвитку Одеси та доклала зусиль до впровадження змін у міському самоврядуванні. Своїм прикладом він репрезентує суспільне та економічне зростання грецьких переселенців в Одесі у XIX ст. та їхню участь у різних сферах розвитку міста. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на висвітлення діяльності К. Ф. Папудова саме як міського голови Одеси та його внеску у розвиток міста в роки його перебування на посаді.

Список літератури:

1. Авгитидис К. Торговий дом Константина Папудова. Подвижники й меценати: грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII – XIX ст. (історико-біографічні нариси). К., 2001. С. 141–153.
2. Бацак Н. І. Грецьке та італійське купецтво у портах Північного Причорномор'я: комерційна діяльність, мореплавство у першій третині XIX ст. *Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII – XIX століття*: збірник наукових статей. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. С. 11–34.
3. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. I. 1799–1831, 1836. Изд. 2-е, дополн. / Авт.-сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса: Удача, 2014. 552 с.

4. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. II. 1834–1852 / авт.-сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Друк, 2002. 374 с.
5. Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. IV. 1875–1891 / авт.-сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Фотосинтетика, 2005. 333 с.
6. Греки Одессы: именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви. Ч. V: 1802, 1892–1906 / авт. и сост.: Л. Г. Белоусова и др. Одесса : Чорномор'я, 2006. 320 с.
7. Губарь О. Старые дома и другие памятные места Одессы. Одесса : Печатный дом, 2006. 295 с.
8. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 2, оп. 11, спр. 1.
9. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 3, оп. 1, спр. 74а.
10. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 4, оп. 1а, спр. 404.
11. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 17, оп. 3, спр. 284, в'язка 19.
12. Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. 18, оп. 1, спр. 214.
13. Державний архів Херсонської області (ДАХО). Ф. 22, оп. 1, спр. 2 (1816 р.).
14. Державний архів Херсонської області (ДАХО). Ф. 22, оп. 1, спр. 32.
15. Дорошенко О. М. Історія Ольгинсько-Скаржинської сільськогосподарської школи : збірник наукових праць науково-дослідного інституту українознавства. К., 2008. Т. XIX. С. 249–255.
16. Иванов Р. Н. Генерал-адъютант Его Величества. Сказание о Гуссейн-Хане Нахичеванском. М., 2006. 368 с.
17. Левченко В. В., Левченко Г. С. Олександрівська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2015. 359 с.
18. Морозан В. В. Крупнейшие зерновые экспортеры Причерноморья и Приазовья XIX в.: методы торговли, общественная и частная жизнь. *Грецьке підприємництво і торгівля у Північному Причорномор'ї XVIII–XIX ст.* : зб. наук. статей. К. : Інститут історії України, 2012. С. 113–124.
19. Мурзакевич Н. Очерки успехов Новороссийского края и Бессарабии в истекшее двадцатипятилетие, т.е. с 1820 и по 1846 г. Одесса, 1846. 88 с.
20. Новороссийский календарь на 1836–1852 гг. Одеса, 1837–1853.
21. Одесса 1794–1894. К столетию города. Одесса : Тип. Шульце, 1895. 836 с.
22. Одесский вестник. 1830–1865, 1892 гг.
23. Петерс Д. И. Наградные медали Российской Империи с надписью «За прекращение чумы в Одессе 1837». М., 2006. 96 с.
24. Полное собрание законов Российской империи. Собрание II (ПСЗ II). Т. 1. 1830. № 259. С. 351–353.
25. Полное собрание законов Российской империи. Собрание II (ПСЗ II). Т. 5. 1830. Ч. 1. № 3743. С. 660–662.
26. Пятигорский Г. М. Греческие переселенцы в Одессе в конце XVIII – первой трети XIX в. Из истории языка и культуры стран Центральной и Юго-Восточной Европы. М. : Наука, 1985. С. 33–60.
27. Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы, 1793–1823. Одесса : Гор. тип., 1837. 296 с.
28. Слюсаренко О. О., Терентьева Н. О. Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення. К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2005. 384 с.
29. Список одесских купцов. Одесса, 1859. 16 с.
30. Томазов В. В. Греки-хіосці на Півдні України (кінець XVIII ст. – 1917 р.): між традиціями національного самозбереження та практиками соціокультурної адаптації. К., 2020. 354 с.
31. Φιλῆμων Ι. Δοκίμιον ιστορικόν περί της ελληνικής Επαναστάσεως. Τ. 1. Αθήνα, 1859. 417 σ.
32. Хронология династии Комнино-Варваца. URL: www.komnino.narod.ru/hrono.html (дата звернення 08.01.2022).
33. Генеалогическая база данных Geni. URL: www.geni.com/people/ (дата звернення 08.01.2022).

Uvarova O.O. MAYOR OF ODESA KOSTIANTYN PAPUDOV: BIOGRAPHICAL INTELLIGENCE, COMMERCIAL AND PUBLIC ACTIVITIES

The article is devoted to the coverage of biographical information and activities in the field of commerce and public life of Odessa merchant, mayor, honorary citizen Kostiantyn Fotiiiovych Papudov, who entered the history of Odessa as one of the richest and most influential Greek merchants in the city. Following the prosopographic approach and biographical method of historical research, the author presents the life of the Greek immigrant K. F. Papudov, his family and substantial social activities in Odessa. Using the historical-critical method when working with archival sources and literature, the verification of information about the family origin of K. F. Papudov and his kinship with the Odessa merchant family Papudoglo was made. According to the author, K. F. Papudov was not a direct descendant of G. F. Papudoglo, as indicated by some literary sources.

The substantial commercial and public activity of K. F. Papudov is elucidated, namely – his occupation during the various years in a number of organizations, committees, councils, insurance companies and more. It is emphasized that K. F. Papudov, among others, was at the origins of economic development of Odessa and participated in the process of organization of municipal self-government: in addition to being mayor, later was a member of the Committee for drafting a detailed Regulation for the city public administration of Odessa, which in the 1860s was a step forward in the development of local government. Information on the powerful trade activity of K. F. Papudov, which at the level of Odessa toponymy led to the preservation of his memory to this day, is presented. K. F. Papudov's family circle was concluded and the family ties of his descendants with the Skarzhynsky, Miklashevsky, Martynov, and Nakhichevan families were traced. The conclusions noted that the entrepreneurial skills led to the financial prosperity of K. F. Papudov, family ties increased it, public activities encouraged to make efforts in the field of local self-government of Odessa. On the example of the life and activities of K. F. Papudov could be traced the social and economic growth of Greek immigrants in Odessa in the XIX century.

Key words: *Kostiantyn Papudov, merchants of Odessa, Greeks of Odessa, history of local self-government, prosopography.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Абдулова Г.С.** – кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу етнографічного наукового фонду Національного Музею Історії Азербайджану Національної Академії Наук Азербайджану (Азербайджан)
- Ахмедова Е.** – викладач кафедри соціальних наук та мультикультуралізму Азербайджанського державного аграрного університету (Азербайджан)
- Ахновська І.О.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса
- Ахновський Д.В.** – студент факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса
- Банах Т.І.** – аспірантка кафедри історії Українського католицького університету
- Боряк Т.Г.** – кандидатка історичних наук, доцентка, докторантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка; дослідниця, історичний факультет Вільнюського університету (Литва)
- Гусейнова Г.** – докторант Інституту суспільних наук Університет Анатолу (Туреччина)
- Демуз І.О.** – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та реферування Національної наукової сільсько-господарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України
- Долженко Ю.В.** – магістр історії, молодший науковий співробітник Інституту археології Національної академії наук України
- Ілляшенко Ю.Ю.** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету
- Кізлова А.А.** – доктор історичних наук, доцент кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Колісник М.І.** – незалежний дослідник
- Коркач С.О.** – молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Музей Заповіту Т.Г. Шевченка» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
- Кухарєва Н.М.** – завідувач науково-дослідного відділу «Музей Заповіту Т.Г. Шевченка» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»
- Левітас Ф.Л.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка
- Лисенко А.І.** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету
- Ніколаюк Т.А.** – кандидат історичних наук, доцент, завідувачка кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін Національної Академії образотворчого мистецтва та архітектури
- Рамазанов Ш.Ш.** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Руденко Ю.М.** – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Київського кооперативного інституту бізнесу і права
- Стоколос Н.Г.** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри філософії, теології та історії церкви Київського гуманітарного інституту
- Тупчієнко М.П.** – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії археології, інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету

- Уварова О.О.** – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету
- Шеретюк Р.М.** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету
- Шолк О.М.** – аспірант кафедри історії України історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
- Ярич В.П.** – аспірант кафедри історії України історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Історичні науки

Том 33 (72) № 2 2022

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Т. Мартиненко*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@hist.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.hist.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 17,23. Ум. друк. арк. 17,67. Зам. № 0422/162

Підписано до друку 23.05.2022. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.